

In de aanloop naar de verschijning van *Ga heen, zet een wachter*, de herontdekte roman van Harper Lee, bieden wij u deze speciale gebonden editie aan van haar onvergetelijke klassieker *Spaar de spotvogel*. Wij hopen samen met u beide romans van Harper Lee, die zo onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden, tot een groot succes te maken.

Harper Lee

SPAAR
DE
SPOTVOGEL

Vertaald
door
Ko Kooman

2015

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Copyright © 1960 Harper Lee

Copyright Nederlandse vertaling © 2010 Ko Kooman

Eerste druk oktober 2010

Tweede druk november 2013

Derde druk april 2015

Vierde druk juni 2015

Vijfde druk juli 2015

Zesde druk juli 2015

Zevende druk juli 2015

Achtste druk augustus 2015

Negende druk augustus 2015

Oorspronkelijke titel *To Kill a Mockingbird*

Oorspronkelijke uitgever William Heinemann Ltd, Londen

Omslagontwerp b'IJ Barbara

Omslagillustratie © Glenn O'Neill, gebaseerd op een foto van

Anderson Ross/Getty Images

Foto auteur Bettmann/Corbis Images

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam

Druk Koninklijke Wöhrmann, Zutphen

ISBN 978 90 234 9558 1

NUR 302

www.debezigebij.nl

Voor meneer Lee en Alice,
als dank voor liefde en genegenheid

‘Advocaten zijn, naar ik aanneem,
ook kind geweest.’

– CHARLES LAMB

Deel I

1

Toen hij bijna dertien was, liep mijn broertje Jem een lelijke botbreuk op aan zijn elleboog. Nadat de breuk hersteld was en Jems angst dat hij nooit meer football zou kunnen spelen was gestild, dacht hij er nog maar zelden aan. Zijn linkerarm was nu iets korter dan zijn rechter; als hij stond of liep, stond de rug van zijn hand haaks op zijn lichaam, met de duim evenwijdig aan zijn dij. Het deerde hem niet, zolang hij nog maar kon werpen en punteren.

Toen er zoveel jaren waren verstreken dat we erop terug konden kijken, praatten we weleens over de gebeurtenissen die tot dit ongeluk hadden geleid. Ik hou vol dat het de schuld van de Ewells was, maar Jem, die vier jaar ouder was dan ik, zei dat het al veel eerder was begonnen. Volgens hem was het begonnen in de zomer dat Dill bij ons was gekomen, toen Dill ons op het idee bracht om Boo zijn huis uit te lokken.

Ik zei dat als hij de zaak breed wilde zien, het eigenlijk was begonnen met Andrew Jackson. Als generaal Jackson destijds niet de Creek-indianen het bos in had gestuurd, zou Simon Finch nooit de Alabama zijn op gepeddeld, en waar zouden wij zijn als hij dat niet had gedaan? We waren veel te oud om een meningsverschil op de vuist uit te vechten, dus vroegen we het aan Atticus. Onze vader gaf ons allebei gelijk.

Als bewoners van het zuiden van de Verenigde Staten genereden sommige familieleden zich voor het feit dat er van ons zowel

aan de Engelse als de Normandische kant van de Slag bij Hastings geen voorouders bekend waren. We hadden alleen maar Simon Finch, een pelsjagende apotheker uit Cornwall wiens vroomheid alleen nog door zijn gierigheid werd overtroffen. In Engeland ergerde Simon zich aan de vervolging van hen die zich methodisten noemden door hun vrijzinniger broeders, en omdat ook Simon zich methodist noemde, verdiende hij met werken aan boord zijn reis naar Philadelphia, vandaar naar Jamaica, vandaar naar Mobile, en vandaar naar Saint Stephens. Indachtig de bezwaren van John Wesley tegen het gebruik van veel woorden bij het kopen en verkopen, maakte Simon fortuin met het beoefenen van de geneeskunst, maar in dit beroep moest hij vechten tegen de verleiding datgene te doen waarvan hij wist dat het niet tot meerdere glorie Gods strekte, zoals het zich tooien met goud en kostbare kleren. Dus kocht Simon, die was vergeten wat zijn leermeester over het bezit van menselijke have had gezegd, drie slaven en vestigde hij met hun hulp een plantage aan de oever van de Alabamarivier, zo'n zestig kilometer ten noorden van Saint Stephens. Hij keerde nog eenmaal naar Saint Stephens terug, om een vrouw te zoeken, en met haar stichtte hij een geslacht dat rijk aan dochters was. Simon bereikte een indrukwekkende leeftijd en stierf als een rijk man.

Het was gebruikelijk dat de mannen in de familie op Simons boerderij, Finch's Landing, bleven wonen en de kost verdienden met de katoenteelt. De boerderij voorzag in haar eigen onderhoud: hoewel de Landing bescheiden van omvang was vergeleken met de imperia eromheen, produceerde het bedrijf toch alles wat voor het levensonderhoud noodzakelijk was, behalve ijs, tarwemeel en kleding, die door rivierboten uit Mobile werden aangevoerd.

Simon zou het conflict tussen het Noorden en het Zuiden in machteloze woede hebben aangezien, omdat het zijn nageslacht van alles behalve hun land had beroofd; toch bleef de traditie van leven op het land ongebroken tot ver in de twintigste eeuw,

toen Atticus Finch, mijn vader, in Montgomery rechten ging studeren en zijn jongere broer in Boston aan een studie medicijnen begon. Hun zuster Alexandra was de Finch die op de Landing achterbleef: ze trouwde een zwijgzame man die zijn tijd grotendeels doorbracht met zich, liggend in een hangmat bij de rivier, af te vragen of zijn zetlijnen al vol zaten.

Toen mijn vader als advocaat was toegelaten, keerde hij terug naar Maycomb en begon daar zijn praktijk. Maycomb, een kilometer of dertig ten oosten van Finch's Landing, was de districtshoofdplaats van Maycomb County. Atticus' kantoortje in het gerechtsgebouw bevatte weinig meer dan een kapstok, een kwispedoor, een dambord en een onbeduimd Wetboek van Alabama. Zijn eerste twee cliënten waren de laatste twee mensen die in de gevangenis van Maycomb County werden opgehangen. Atticus had ze dringend verzocht het ruimhartige aanbod van de staat aan te nemen en schuld te bekennen aan doodslag, zodat ze het er nog levend af konden brengen, maar het waren Haverfords, een naam die in Maycomb County synoniem was met ezel. De Haverfords hadden de grootste smid van Maycomb naar de andere wereld geholpen als gevolg van een misverstand dat zijn oorsprong vond in de veronderstelde onrechtmatige opsluiting van een merrie en waren zo onvoorzichtig dat in het bijzijn van drie getuigen te doen, maar ze hielden vol dat die klootzak erom had gevraagd en dat dit als verdediging maar voldoende moest zijn. Ze bleven erbij dat ze niet schuldig waren aan moord, zodat Atticus weinig meer voor zijn cliënten kon doen dan bij hun verscheiden aanwezig te zijn, een gebeurtenis die waarschijnlijk de grondslag vormde van mijn vaders diepe afkeer van de strafrechtpraktijk.

Tijdens zijn eerste vijf jaar in Maycomb praktiseerde mijn vader voornamelijk de economie; daarna investeerde hij jarenlang zijn inkomen in de opleiding van zijn broer. John Hale Finch was tien jaar jonger dan mijn vader en besloot medicijnen te gaan studeren in een tijd dat er met de katoenteelt geen droog brood te

verdienen viel, maar toen hij oom Jack eenmaal op weg had geholpen kon mijn vader van zijn advocatenpraktijk redelijk rondkomen. Hij hield van Maycomb, hij was in Maycomb County geboren en getogen, hij kende zijn medeburgers en zij kenden hem, en dankzij de ijver van Simon Finch was Atticus ofwel in den bloede of krachtens huwelijk aan vrijwel elke familie in het stadje verwant.

Maycomb was een oud stadje, maar het was al een oud, afgeleefd stadje toen ik het leerde kennen. Bij regenachtig weer veranderden de straten in rode modder, op de trottoirs groeide gras en het gerechtsgebouw stond verzakt op het plein. Door de een of andere oorzaak was het toen heter dan nu. Een zwarte hond had het moeilijk op een zomerdag; knokige muilezels voor Hoover-karren sloegen met hun staart naar vliegen in de broeierige schaduw van de altijdgroene eiken op het plein. De gesteven boorden van de mannen hingen om negen uur 's ochtends al slap. De vrouwen namen voor twaalf uur een bad en nog eens als ze om drie uur hun middagdutje hadden gedaan, en bij het vallen van de avond hadden ze veel weg van zachte cakejes met een laagje suikerglazuur van zweet en zoete talkpoeder.

De mensen bewogen zich langzamer, toen. Ze kuierden over het plein, sloften de winkels eromheen in en uit en namen overal de tijd voor. Een dag was vierentwintig uur lang, maar leek veel langer. Niemand had haast, want je kon nergens heen, er was niets om te kopen en geen geld om het mee te kopen, en er viel buiten de grenzen van Maycomb County niets te zien. Maar voor sommige mensen was er toch reden voor een vaag optimisme; onlangs had iemand Maycomb County verteld dat het niets te vrezen had dan de vrees zelf.

We woonden in de voornaamste woonstraat van het stadje – Atticus, Jem en ik, plus Calpurnia, onze kokkin. Volgens Jem en mij kon onze vader ermee door: hij speelde met ons, las ons voor en behandelde ons met hoffelijke afstandelijkheid.

Calpurnia was een heel ander verhaal. Ze was zo mager als een lat, bijziend en scheel, haar hand was zo breed als een beddenplank en dubbel zo hard. Ze stuurde me altijd de keuken uit en vroeg me waarom ik me niet zo gedragen kon als Jem terwijl ze wist dat hij ouder was, en ze riep dat ik binnen moest komen terwijl ze wist dat ik daar nog geen zin in had. Onze strijd was heroïsch maar eenzijdig. Calpurnia won het altijd, voornamelijk doordat Atticus altijd partij voor haar koos. Ze was al bij ons sinds de geboorte van Jem, en ik had haar tirannieke aanwezigheid al zolang gevoeld als ik me kon herinneren.

Onze moeder stierf toen ik twee was, dus ik had haar afwezigheid nooit gevoeld. Ze was een Graham uit Montgomery; Atticus had haar leren kennen toen hij voor het eerst in het staatsparlement was gekozen. Hij was toen al van middelbare leeftijd, zij was vijftien jaar jonger dan hij. Jem was het product van hun eerste huwelijksjaar; vier jaar later werd ik geboren en twee jaar daarna stierf onze moeder aan een plotselinge hartaanval. Ze zeiden dat het in de familie zat. Ik miste haar niet, maar Jem wel, denk ik. Hij herinnerde zich haar nog duidelijk, en soms, als we aan het spelen waren, slaakte hij een lange zucht en ging hij in zijn eentje achter de garage spelen. Ik wist dat ik hem dan maar beter met rust kon laten.

Toen ik bijna zes was en Jem bijna tien, werd onze zomergrens (binnen roepafstand van Calpurnia) gevormd door het huis van mevrouw Lafayette Dubose, twee deuren ten noorden van ons, en het huis van Radley, drie deuren naar het zuiden. We kwamen nooit in de verleiding die grens te overschrijden. In het huis van Radley woonde een onbekende grootheid waarvan de beschrijving alleen al genoeg was om ons dagen in het gareel te houden. Mevrouw Dubose was een ware verschrikking.

Dat was de zomer dat Dill bij ons kwam.

Toen we op een ochtend in de achtertuin gingen spelen, hoorden Jem en ik iets naast ons in het koolveldje van juffrouw Rachel Haverford. We gingen naar de prikkeldraadomheining om

te kijken of het misschien een puppy was – de rattenvanger van juffrouw Rachel was in verwachting – maar in plaats daarvan zagen we dat er iemand naar ons zat te kijken. Zittend was hij niet veel hoger dan de kool. We staarden hem aan tot hij zei:

‘Hoi.’

‘Ook hoi,’ zei Jem vriendelijk.

‘Ik heet Charles Baker Harris,’ zei hij. ‘Ik kan lezen.’

‘En wat dan nog?’ zei ik.

‘Ik dacht dat jullie dat misschien wel wilden weten, dat ik kan lezen. Als jullie iets hebben wat gelezen moet worden, dan kan ik het voor jullie doen...’

‘Hoe oud ben je?’ vroeg Jem, ‘vier-en-een-half?’

‘Bijna zeven.’

‘Niks bijzonders dus,’ zei Jem, met een duimgebaar in mijn richting. ‘Scout hier leest al vanaf dat ze geboren is, en ze gaat nog geeneens naar school. Voor bijna zeven ben je maar een kleintje.’

‘Ik ben klein maar oud,’ zei hij.

Jem streek zijn haar naar achteren om beter te kunnen kijken. ‘Wil je niet hier komen, Charles Baker Harris?’ vroeg hij. ‘Jezus, wat een naam.’

‘Hij is niks gekker dan die van jou,’ zei Charles. ‘Tante Rachel zegt dat jij Jeremy Atticus Finch heet.’

Jem keek hem nijdig aan. ‘Ik ben groot genoeg voor mijn naam,’ zei hij. ‘Die van jou is langer dan je zelf bent. Zowat een meter langer, zou ik zeggen.’

‘Iedereen noemt me Dill,’ zei Dill, terwijl hij probeerde onder het draad door te kruipen.

‘Je kunt er beter overheen dan eronderdoor,’ zei ik. ‘Waar kom je vandaan?’

Dill kwam uit Meridian in Mississippi; hij logeerde deze zomer bij juffrouw Rachel, zijn tante, en zou voortaan elke zomer in Maycomb doorbrengen. Zijn familie kwam oorspronkelijk uit Maycomb County, zijn moeder werkte bij een fotograaf in Meridian, ze had zijn foto ingestuurd naar een schoonheidswedstrijd

voor kinderen en er vijf dollar mee gewonnen. Dat geld had ze aan Dill gegeven, die er twintig keer van naar de film was geweest.

‘We hebben hier geen film, alleen soms van Jezus, in het gerechtsgebouw,’ zei Jem. ‘Heb je weleens wat goeds gezien?’

Dill had *Dracula* gezien, een onthulling die maakte dat Jem hem met een begin van respect begon te bekijken. ‘Vertel,’ zei hij.

Dill was een bezienswaardigheid. Hij droeg een blauwe linnen korte broek die aan zijn bloes was vastgeknoopt, zijn haar was sneeuw wit en plakte aan zijn hoofd als eendendons; hij was een jaar ouder dan ik, maar ik was een stuk groter dan hij. Onder het vertellen van het aloude verhaal werden zijn blauwe ogen beurtelings licht en donker; zijn lach was abrupt en vrolijk; hij trok voortdurend aan een weerbarstige haarlok midden op zijn voorhoofd.

Toen Dill *Dracula* tot stof liet vergaan en Jem zei dat de film hem beter leek dan het boek, vroeg ik Dill waar zijn vader was: ‘Je hebt helemaal niks over hem gezegd.’

‘Die heb ik niet.’

‘Is hij dood?’

‘Nee...’

‘Maar als hij niet dood is, dan heb je er toch een?’

Dill bloosde en Jem legde mij het zwijgen op, een teken dat Dill was gekeurd en in orde bevonden. Daarna verliep de zomer in routineuze tevredenheid. Routineuze tevredenheid hield in: het verbeteren van onze boomhut die tussen twee reusachtige zeepbomen in onze achtertuin was gebouwd, getuttel, het afwerken van ons lijstje toneelstukken gebaseerd op de werken van Oliver Optic, Victor Appleton en Edgar Rice Burroughs. Vooral op dit gebied was Dill een welkome aanwinst. Hij speelde de karakterrollen waarmee ik eerst werd opgescheept – de aap in *Tarzan*, meneer Crabtree in *The Rover Boys*, meneer Damon in *Tom Swift*. Zo leerden we Dill kennen als een kleine Merlijn, die vol zat met buitenissige plannen, vreemde verlangens en wonderlijke fantasieën.

Maar tegen het einde van augustus was ons repertoire door eindeloze herhaling verschaald en het was toen dat Dill ons op het idee bracht om Boo Radley naar buiten te lokken.

Het huis van Radley fascineerde Dill. Ondanks onze waarschuwingen en verklaringen trok het hem aan zoals de maan water aantrekt, maar hij kwam er niet dichterbij dan de lantaarnpaal op de hoek, op veilige afstand van het hek van Radley. Daar bleef hij, met zijn arm om de dikke paal geslagen, staan staren en peinzen.

Het huis van Radley stak voorbij ons huis in een scherpe bocht van de weg naar voren. Als je in zuidelijke richting liep, keek je naar de veranda; het trottoir maakte een bocht en liep naast het terrein. Het huis was laag; het was ooit wit geweest en had aan de voorkant een diepe veranda en groene vensterluiken, maar het was al lang geleden verdonkerd tot de kleur van de leigrijze tuin eromheen. Door regen verrotte dakspanen hingen over de rand van de veranda, eiken hielden de zon weg. De resten van een houten hek bewaakten dronken de voortuin – een ‘aangeveegd’ erf dat nooit werd aangeveegd – waar kafferkoren en konijntabak welig tierden.

In het huis woonde een boosaardig spook. Er werd beweerd dat hij bestond, maar Jem en ik hadden hem nooit gezien. Men zei dat hij 's nachts naar buiten kwam als de maan hoog aan de hemel stond en dat hij dan bij de mensen naar binnen gluurde. Als hun azalea's in een periode van strenge vorst bevroren, kwam dat doordat hij erop geademd had. Elke heimelijk gepleegde misdaad in Maycomb was zijn werk. Eens werd het stadje opgeschrikt door een reeks nachtelijke wandaden die kennelijk het werk waren van een zieke geest: kippen en huisdieren werden verminkt gevonden, en hoewel de dader Gekke Addie bleek te zijn, die zichzelf later in Barker's Eddy verdrong, keken veel mensen nog steeds naar het huis van Radley, niet van zins hun oorspronkelijke verdenking te laten varen. Een neger durfde 's nachts niet langs het huis van Radley te lopen; hij stak de straat over en ver-

volgde fluitend aan de overkant zijn weg. Het terrein van de lagere school grensde van achteren aan de tuin van Radley; vanuit de kippenren van Radley lieten hoge pecanbomen hun noten op het speelplein vallen, maar er was geen kind dat ze aan durfde raken: van Radleys pecannoten ging je dood. Een honkbal die in de tuin van Radley terecht kwam, werd als verloren beschouwd en daarmee uit.

De treurige geschiedenis van dat huis begon vele jaren voordat Jem en ik geboren waren. De Radleys, die overal in het stadje welkom waren, bemoeiden zich met niemand, iets wat je in Maycomb niet kon maken. Ze gingen niet naar de kerk, het belangrijkste uitje van de Maycombers, maar beleden hun godsdienst thuis; mevrouw Radley stak zelden de straat over om 's morgens met haar buurvrouwen koffie te gaan drinken en werd zeker nooit lid van een zendingsskrans. Meneer Radley liep elke ochtend om halftwaalf naar het centrum en keerde stipt om twaalf uur terug, soms met een bruine papieren zak waarin zich naar de buurt aannam de boodschappen voor het gezin bevonden. Ik heb nooit geweten wat de oude heer Radley voor de kost deed – volgens Jem ‘kocht hij katoen’, een beleefde term voor nietsdoen – maar meneer Radley en zijn vrouw hadden daar met hun twee zoons gewoond zolang iemand zich maar kon herinneren.

De luiken en deuren van huize Radley bleven op zondag gesloten, ook iets wat je in Maycomb niet deed: deuren bleven alleen dicht bij ziekte en kou. De zondag was bij uitstek de dag voor formele middagvisites: de dames droegen korsetten, de mannen overjassen, de kinderen schoenen. Maar bij Radley de stoep op gaan en ‘Hoi’ roepen op zondagmiddag was niet iets wat bij de burens opkwam. Huize Radley had geen hordeuren. Toen ik Atticus een keer vroeg of die er ooit waren geweest, zei hij ja, maar voordat ik geboren was.

In de buurt werd verteld dat toen de jongste Radley een tiener was, hij een paar Cunninghams uit Old Sarum leerde kennen, een enorme, onduidelijke familie die in het noordelijk deel van

de county woonde, en met hen een soort jeugdbende vormde, de enige in zijn soort die Maycomb ooit had gekend. Ze deden weinig, maar genoeg om in het stadje over de tong te gaan en vanaf drie kansels openbaar te worden berispt: ze hingen rond bij de kapsalon, ze namen 's zondags de bus naar Abbotsville om naar de film te gaan, ze gingen dansen in de gokholen aan de rivier, de Dewdrop Inn en de Fishing Camp, en ze experimenteerden met clandestien gestookte whisky. Niemand in Maycomb had de moed om tegen meneer Radley te zeggen dat zijn zoon in slecht gezelschap verkeerde.

Op een avond, in een baldadige bui, reden de jongens in een geleende rammelkast achteruit om het plein, verzetten zich tegen arrestatie door meneer Conner, de bejaarde gerechtsdienaar van Maycomb, en sloten hem op in de buitenplee van het gerechtsgebouw. Het stadje vond dat er iets gedaan moest worden; meneer Conner zei dat hij wist wie ze allemaal waren en dat hij er persoonlijk voor zou zorgen dat ze hun straf niet ontlieden, dus werden de jongens voorgeleid aan de vrederechter op beschuldiging van aanstootgevend gedrag, verstoring van de openbare orde, mishandeling en het bezigen van beledigende en godslasterlijke taal in het bijzijn en binnen gehoorsafstand van een vrouwelijk persoon. Toen de rechter meneer Conner vroeg wat die laatste tenlastelegging te betekenen had, antwoordde hij dat ze zo hard hadden gevloekt dat hij er zeker van was dat alle dames in Maycomb het hadden gehoord. De rechter besloot de jongens naar de staatsnijverheidsschool te sturen, waar jongens weleens heen werden gestuurd met als enig doel ze van eten en fatsoenlijk onderdak te voorzien; het was geen gevangenis en het was geen schande. Maar volgens meneer Radley was het dat wel. Als de rechter Arthur liet gaan, zou meneer Radley ervoor zorgen dat Arthur verder geen last zou veroorzaken. En omdat hij wist dat meneer Radley een man van zijn woord was, voldeed de rechter graag aan zijn verzoek.

De andere jongens gingen naar de nijverheidsschool en kre-

gen daar de beste middelbareschoolopleiding die er in de staat te krijgen was; een van hen wist zelfs als werkstudent de technische hogeschool in Auburn af te maken. De deuren van huize Radley bleven zowel door de week als zondags gesloten en meneer Radleys zoon werd vijftien jaar lang niet meer gezien.

Maar op een dag, nog net in Jems heugenis, deed Boo Radley van zich horen en werd hij door verscheidene mensen gezien, hoewel niet door Jem. Hij zei dat Atticus nooit veel over de Radleys zei: als Jem hem iets vroeg, was Atticus' enige antwoord dat hij zich met zijn eigen zaken moest bemoeien en de Radleys hetzelfde moest laten doen, want dat was hun goed recht; maar toen het gebeurd was, zei Jem dat Atticus zijn hoofd had geschud en 'Hm, hm, hm' had gezegd.

Jem wist wat hij wist voornamelijk van juffrouw Stephanie Crawford, een buurthelpeveeg, die zei dat ze precies wist hoe alles in zijn werk was gegaan. Volgens juffrouw Stephanie zat Boo in de woonkamer stukken uit de *Maycomb Tribune* te knippen voor zijn plakboek. Zijn vader kwam de kamer binnen. Toen meneer Radley hem passeerde, stak Boo de schaar in zijn vaders been, trok hem er weer uit, veegde hem af aan zijn broek en ging verder met zijn werk.

Mevrouw Radley rende de straat op, gillend dat Arthur hen allemaal ging vermoorden, maar toen de sheriff kwam, zag die Boo nog gewoon in de kamer zitten knippen in de *Tribune*. Boo was toen drieëndertig.

Volgens juffrouw Stephanie had de oude heer Radley, toen iemand opperde dat een tijdje in Tuscaloosa Boo goed zou doen, gezegd dat geen Radley ooit naar een gesticht zou gaan. Boo was niet gek, hij was alleen zo nu en dan wat overgevoelig. Meneer Radley gaf toe dat hij maar beter kon worden opgesloten, maar hield vol dat hij geen misdadiger was. De sheriff durfde hem niet bij negers in de gevangenis te stoppen, dus werd Boo in de kelder van het gerechtsgebouw opgeborgen.

Hoe Boo uit de kelder van het gerechtsgebouw weer thuis was

gekomen, kon Jem zich niet goed meer herinneren. Volgens jufvrouw Stephanie Crawford had iemand van de gemeenteraad tegen meneer Radley gezegd dat Boo door het vocht aan de schimmel zou sterven als hij hem niet weer in huis nam. Bovendien kon Boo niet eeuwig op kosten van de gemeenschap leven.

Niemand wist welke vorm van intimidatie meneer Radley gebruikte om Boo uit het zicht te houden, maar Jem dacht dat hij hem doorgaans aan het bed geketend hield. Atticus zei: nee, zoiets was het niet, er waren wel andere manieren om van mensen spoken te maken.

In mijn vroegste herinnering zag ik mevrouw Radley zo nu en dan haar voordeur opendoen, naar de rand van de veranda lopen en haar canna's begieten. Maar Jem en ik zagen dagelijks meneer Radley lopend naar de stad gaan en weer terugkomen. Hij was een magere, tanige man met fletse ogen, zo flets dat er geen licht in weerkaatste. Hij had scherpe jukbeenderen en een brede mond, met een dunne bovenlip en een volle onderlip. Jufvrouw Stephanie Crawford zei dat hij zo rechtschapen was dat hij Gods Woord als zijn enige wet beschouwde, en wij geloofden haar, omdat meneer Radleys postuur zo recht was als een kaars.

Hij zei nooit iets tegen ons. Als hij ons passeerde, keken we naar de grond en zeiden we: 'Goeiemorgen, meneer,' en dan kuchte hij even als antwoord. De oudste zoon van meneer Radley woonde in Pensacola; hij kwam met Kerstmis thuis en was een van de weinige mensen die we er ooit in of uit zagen gaan. Vanaf de dag dat meneer Radley Arthur thuisbracht, werd er gezegd dat het huis gestorven was.

Maar op een dag waarschuwde Atticus ons dat hij ons mores zou leren als we lawaai maakten in de tuin en droeg hij Calpurnia op om dat in zijn plaats te doen als hij weg was, als ze ons ook maar een kik hoorde geven. Meneer Radley lag op sterven.

Hij nam er de tijd voor. Aan weerszijden van het terrein van de Radleys werd de straat met houten zaagbokken afgezet, het trottoir met stro bedekt en het verkeer omgeleid. Als dokter

Reynolds op bezoek kwam, parkeerde hij zijn auto bij ons voor het huis en ging hij te voet verder. Jem en ik liepen dagenlang op onze tenen door de tuin. Ten slotte werden de zaagbokken weggehaald en zagen we vanaf onze veranda hoe meneer Radley zijn laatste tocht langs ons huis maakte.

‘Daar gaat de grootste rotzak waar God ooit adem in geblazen heeft,’ mompelde Calpurnia, en ze spuugde peinzend in de tuin. We keken haar verbaasd aan, want Calpurnia leverde zelden commentaar op het gedrag van een blanke.

Nu meneer Radley onder de groene zoden lag, dacht de buurt dat Boo wel naar buiten zou komen, maar dat was fout gedacht: Boo’s oudere broer kwam uit Pensacola terug en nam de plaats van meneer Radley in. Het enige verschil tussen hem en zijn vader zat in hun leeftijd. Jem zei dat meneer Nathan Radley ook ‘katoen kocht’. Maar meneer Nathan zei wel iets terug als we hem goedemorgen wensten, en soms zagen we hem uit de stad terugkomen met een tijdschrift in zijn hand.

Hoe meer we Dill over de Radleys vertelden, hoe meer hij wilde weten, hoe langer hij met zijn armen om de lantaarnpaal op de hoek heen stond en hoe nieuwsgieriger hij werd.

‘Ik zou weleens willen weten wat hij daarbinnen uitspookt,’ mompelde hij dan. ‘Je zou denken dat hij zó zijn hoofd buiten de deur kon steken.’

‘Jawel, hij komt naar buiten, als het pikdonker is,’ zei Jem. ‘Juffrouw Stephanie Crawford zei dat ze een keer midden in de nacht wakker werd en hij gewoon door het raam naar haar stond te kijken... en dat het net was of er een doodshoofd naar haar keek. Heb jij hem nooit ’s nachts gehoord, Dill? Hij loopt zo –’ Jem liet zijn voeten door het grind slepen. ‘Waarom dacht je dat juffrouw Rachel haar deur ’s avonds zo goed op slot doet? Ik heb vaak ’s ochtends vroeg zijn sporen in onze achtertuin gezien, en ik heb hem ook een keer aan de hor van de achterdeur horen krabben, maar toen Atticus kwam, was hij weg.’

‘Hoe ziet hij er eigenlijk uit?’ vroeg Dill.

Jem gaf een redelijk nauwkeurige beschrijving van Boo: Boo was ongeveer een meter vijfennegentig lang, aan zijn voetsporen te zien; hij voedde zich met rauwe eekhoorns en katten die hij te pakken kon krijgen, vandaar die bloedvlekken op zijn handen – als je een dier rauw opat, kon je het bloed nooit meer afwassen. Er liep een lang, grillig litteken over zijn gezicht; de weinige tanden die hij nog had waren geel en verrot, zijn ogen puilden uit hun kassen en hij kwijlde bijna voortdurend.

‘Laten we proberen hem naar buiten te krijgen,’ zei Dill. ‘Ik zou weleens willen weten hoe ie eruitziet.’

Jem zei dat als Dill graag dood wilde, hij alleen maar bij Radley op de deur hoefde te gaan kloppen.

Onze eerste inval vond plaats om de enkele reden dat Dill met Jem wedde om *The Grey Ghost* tegen twee *Tom Swift*-albums dat Jem niet verder zou komen dan het tuinhek van Radley. Jem had van zijn leven nog nooit een uitdaging afgeslagen.

Jem dacht er drie dagen over na. Ik denk dat hij zijn eer belangrijker vond dan zijn hachje, want Dill had weinig moeite om zijn weerstand te overwinnen: ‘Je bent bang,’ zei Dill, de eerste dag. ‘Ik ben niet bang, alleen maar beleefd,’ zei Jem. De volgende dag zei Dill: ‘Je bent nog te bang dat je je grote teen in die voortuin steekt.’ Dat was niet waar, zei Jem, want hij was elke schooldag van zijn leven langs het huis van Radley gelopen.

‘Altijd op een holletje,’ zei ik.

Maar Dill pakte Jem de derde dag, toen hij hem vertelde dat de mensen van Meridian beslist minder bang waren dan die van Maycomb, want dat hij nooit grotere bangeriken had gezien dan de Maycombers.

Jem kon het niet laten naar de hoek te lopen, waar hij stilstond en geleund tegen de lantaarnpaal ging staan kijken naar het hek dat scheef aan zijn geïmproviseerde scharnier bungelde.

‘Hopelijk besef je wel dat hij ons allemaal stuk voor stuk vermoordt, Dill Harris,’ zei Jem, toen we bij hem kwamen staan. ‘Als hij straks je ogen uitsteekt, moet je mij niet de schuld geven. Het is jouw idee.’